

Асаубек С.С.

I курс магистранты, әлеуметтану мамандығы,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан, Алматы қ., e-mail: asaubek_s@mail.ru

ЛАТЫН ӘЛІПБИІНЕ КӨШУ: ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ТҮПНҰСҚАЛЫҒЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Жолдауда латын әліпбиіне көшу туралы білім өзекті болды. Латын әліпбиіне көшудің академиялық дискурсы ұзақ уақыт бойы жалғасуда. Қазақстан қоғамының әртүрлі әлеуметтік топтары арасында қарама-қайшы әсер тудыратын, күрделі үрдіс болып табылады. Тәуелсіздік алғаннан кейін қазақстандық журналистер орыс алфавитінің негізінде қазақ әліпбиінен латын алфавитіне көшу бойынша жұмыстар жазды. Сол кезде кей ғалымдар көне түрік жазуын қолдаса, кейбіреулері Қытай, Моңғолия, Иран, Түркия, Ауғанстан мемлекеттерінде тұрып жатқан қандас бауырларымыздың араб жазуына негізделген қазақ жазуын қолданып жүргенін ескеріп, араб графикасына негізделген қазақ жазуын қолдаған болатын. Дегенмен де, сол кездің өзінде-ақ латын жазуына негізделген әліпбиді қолдағандар басымырақ болғаны жасырын емес. Қазақ тілін латын графикасына көшіру өркениетті елдердің қатарына кірудің жаңа векторы, қазақ тілінде дыбыстық жүйелерді анықтау және қазақ тілінің жазуынан артық сөздерді қысқарту. Латын әліпбиіне көшу қазақ халқының рухын дамытуға, оның өркендеуіне және болашақта біздің еліміздің жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Ең бастысы ұлттық жаңа әліпбиді оңтайлы енгізудің жолындағы Елбасымыздың сындарлы саясатының сәтті орындалуында. Төл тіліміздің мәртебесін көтеруге, тіл арқылы ұрпақтан ұрпаққа жетіп отыратын ұлттық құндылықтарымызды жаңғыртуға бағытталған әліпби реформасына деген халықтың оң көзқарасының қалыптасуында.

Түйін сөздер: латын әліпбиі, түпнұсқалығы, тілдің идентификациясы, тілдік код, алфавит.

Assaubek S.S.

1 course master student, specialty sociology, al-Farabi Kazakh National University,
Kazakhstan, Almaty, e-mail: asaubek_s@mail.ru

Transition to the latin alphabet: peculiarities of language authenticity

The President of Kazakhstan Nazarbayev N.A. in his speech actualized the knowledge of the transition to the Latin alphabet. The academic discourse of the transition into Latin alphabet continues for a long time. This is a complex process that has a contradictory effect on various social groups in Kazakhstani society. After gaining independence, Kazakhstani journalists wrote works on the transition to Latin alphabet from the Kazakh alphabet on the basis of Russian writing. At that time, when many scientists supported the variant of the ancient Turkic writing, some supported the writing of our compatriots living in China, Mongolia, Iran, Turkey and Afghanistan based on Arabic script, Kazakh script on the basis of Arabic graphics. The advantage of alphabet based on Latin alphabet was dominant. The transition to Latin alphabet, denotes a new vector of entry into the ranks of civilized countries, identification of sound systems in the Kazakh language and the reduction of unnecessary words from the spelling in Kazakh language. The transition to Latin alphabet promotes the development of the spirit of Kazakh people, its prosperity and the comprehensive future development of our country.

The most important is the successful implementation of the constructive policy of the head of state to introduce a new national alphabet. Positive attitude of people towards the reform of the alphabet, aimed at improving the status of our language, the modernization of our national values, the achievement of generations through generations.

Key words: latin alphabet, authenticity, language identification, language code, alphabet.

Асаубек С.С.

магистрант 1 курса, специальность «Социология»,
Казахский национальный университет им. аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: asaubek_s@mail.ru

Переход на латиницу: особенности языковой аутентичности

Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым в Послании актуализировано знание перехода на латинский алфавит. Академический дискурс перехода на латинский алфавит продолжается в течение длительного времени. Это сложный процесс, который оказывает противоречивое влияние на различные социальные группы в казахстанском обществе. После обретения независимости казахстанскими журналистами написаны работы о переходе на латинский алфавит из казахского алфавита на основе русской письменности. В то время когда многие ученые поддерживали вариант древнетюркской письменности, некоторые поддержали письменность наших соотечественников, проживающих в Китае, Монголии, Иране, Турции и Афганистане, основанную на арабском письме, казахскую письменность на основе арабской графики. Преимущество алфавита на основе латинского алфавита было доминирующим. Переход к латинскому алфавиту обозначает новый вектор вступления в ряды цивилизованных стран, идентификацию звуковых систем на казахском языке и сокращение излишних слов из прописания казахского языка. Переход на латинский алфавит способствует развитию дууховности казахского народа, его процветанию и всестороннему развитию нашей страны в будущем.

Наиболее важным является успешное осуществление конструктивной политики Главы государства по внедрению нового национального алфавита. Позитивное отношение людей к реформе алфавита, направленное на улучшение статуса нашего языка, модернизацию наших национальных ценностей, достижение поколений через поколения.

Ключевые слова: латинский алфавит, аутентичность, языковая идентификация, языковой код, алфавит.

Кіріспе

Қазақ графикасы – қоғамдағы түрлі тарихи-элеуметтік өзгерістерге сәйкес бірнеше жазу нұсқаларына (араб, латын, кирил жазулары) бағындырылған, фонематикалық принципке сүйенетін қазақтың дыбыстық жазуы.

Латынға көшу дегеніміз ең алдымен бізге шетелдік технологияларды игеруге, меңгеруге және қазақ тілінің өрісін кеңейтуге септігін тигізеді. Олай деп айтумызға әлемдегі ең өзекті ақпараттардың 70%-ы қазіргі күнде латын әліпбиімен, латын графикасымен беріледі. Онымен қоса жүзден аса мемлекет қазіргі кезде латын әліпбиін қолданып отыр. Латын қарпі қазаққа жат емес. Өткен ғасырдың 1929-1940 жылдарында латын әліпбиі қолданылды. Ал бүгінгі таңда жер бетіндегі халықтың тең жартысы осы әліпбиді пайдаланады. Латын әліпбиіне көшу – қазақ халқының алға жылжуына, жаңа заман талабына сай өсіп-өркендеуіне, болашақта еліміздің жан-жақты дамуына үлкен үлес қосып, жемісі мен жеңісін берері сөзсіз. Біз латын әліпбиіне көше отырып, өркениетті елдердің қатарына қосылып, тіліміздегі дыбыстық жүйелерді нақ анықтап, қазақ тілінің жазылуы мен дыбысталуы кезінде сөздер арасында кездесетін қолданысындағы артық кірме сөздерден арыламыз. Сондықтан

латын әліпбиіне көшу біздің болашақ үшін әлдеқайда маңыздырақ.

Қазақ халқының латын жазуын қолдануы мен оның маңыздылығын тарихи түрде зерделеп, оның латын әліпбиіне көшуінің тиімді жақтары қарастырылуы тиіс. Латын тілі – жалғыз Қазақстанның ішінде жобаланған саясат емес, бұл бүкіл дүние тілдерінің тұғыры. Латын әліпбиіне көшу, ол қазақ халқының алға жылжуына, болашақта еліміздің жан-жақты дамуына, жаңа заман талабына сай өсіп-өркендеуіне үлкен үлес қосады.

Материалдар мен әдістері

Зерттеу жұмысына қатысты тарихи еңбектер, баспасөз материалдары қолданылады. Зерттеуде анализ және тарихи-салыстыру әдістері пайдаланылады. Латын әліпбиін меңгеру ақпараттық кеңістікке шығуды жеңілдетеді, яғни ғаламтор жүйесін халқымызға ана тілінде меңгеруге жол ашады.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев 2013 жылы Халыққа Жолдауында «Қазақ алфавитін 2025 жылдан бастап, латын графикасына көшіру үшін дайындықты осы бастан қолға алу қажет.

Бұл қазақ тілін жаңғыртып қана қоймай, оны осы заманғы ақпарат тіліне айналдырады» –

деді. Қазақ жазуы қоғам дамуының заманауи талаптарына лайық болу үшін латын графикасына көшу елдік, мемлекеттік деңгейдегі проблемаға айналды. Әлемдегі елдердің 70 пайыздан астамы латын тілін қолданады. ХХІ ғ. латын тілі – технология, ақпарат, коммуникация тіліне айналып отыр. Бұл латын тілінің экономикалық және технологиялық тұрғыдан тиімділігін айқындайды.

Біз 2025 жылдан бастап әліпбиімізді латын қарпіне, латын әліпбиіне көшіруге кірісуіміз керек. Бұл – ұлт болып шешуге тиіс принципті мәселе. Бір кезде тарих бедерінде біз мұндай қадамды жасағанбыз. Балаларымыздың болашағы үшін осындай шешім қабылдауға тиіспіз және бұл әлеммен бірлесе түсуімізге, балаларымыздың ағылшын тілі мен интернет тілін жетік игеруіне, ең бастысы – қазақ тілін жаңғыртуға жағдай туғызады.

Президент «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында латын әліпбиіне көшу туралы идеяға қайта тоқталып, осы идеяны жүзеге асыруға қатысты нақты жоспарларды айтты. Ол, 2017 жылдың аяғына дейін ғалымдардың көмегімен, барша қоғам өкілдерімен ақылдаса отырып, қазақ әліпбиінің жаңа графикадағы бірыңғай стандартты нұсқасын қабылдау керек. 2018 жылдан бастап жаңа әліпбиді үйрететін мамандарды және орта мектептерге арналған оқулықтарды дайындауға кірісуіміз қажет», – деп келтірді. Латын әліпбиіне көшу тек әліпбиімізді ауыстыру ғана емес, заман ағымына ілесу, дамыған елдер қатарына қосылып, ұлтты жаңғырту, заман талабына сәйкес екі аяқты тең басу.

Әдебиеттерге шолу

Латын қарпіне көшу жайында жарияланған газет-журналдардың зерттеулеріне тоқталып өтсек: «Айқын» газеті (Қыркүйек 7, 2017) «Латынға көшу – өткенімізді қайтарумен тең» атты мақаласында латын әліпбиіне көшудің ең басты қажеттілігі неде? – деген сұрақ төңірегіндегі пікірлер енгізілген. Дәл осындай зерттеулер «Егемен Қазақстан» (Қыркүйек 9, 2017) «Латынға көшу туралы игі жақсылар не дейді?» мақаласында Қазақ халқының зиялы қауымының ой-пікірлер жиынтығы берілген. Сонымен қатар, «Айқын» газеті (Қазан 12, 2017) «Латынға көшу – ұлттық мүддені қорғаудың басты тетігі» мақаласында осы мәселеге орай байыпты пікірлер негізінде алынған.

Тіліміздегі қазіргі жат дыбыстарды таңбалайтын әріптерді қысқартып, сол арқылы қазақ тілінің табиғи таза қалпын сақтауға мүмкіндік бар екенін анықтадық. Қазақ тілін оқытқан уақытта басы артық таңбаларға қатысты емле, ережелердің қысқартатыны белгілі. Ол мектептен бастап барлық оқу орындарында оқыту үрдісін жеңілдетеді. Уақыт та, қаржы да үнемделеді.

Нәтиже және талқылау

Қазақстан тәуелсіздігін жариялаған кезден бастап қазақ лингвистері мен зиялы қауымының арасында латын әліпбиіне көшудің пайдасы мен зияны туралы пікірталастар жүргізіле басталды:

2017 жылдың қазанның 27-сі күні Астанада «Мемлекеттік тілді әлеуметтік-экономикалық кәсібилендіру» атты жиында: «Мемлекеттік тілді қорғау» қозғалысының төрағасы Мұхтар Шаханов – «қазақ тілі қазіргідей қорғансыз күй кешіп жатқан кезде латын әліпбиге көшу қауіпті. Қазір қазақ халқының 60 пайызы өз тілінде оқи алмайды, жаза алмайды. Егер латын әліпбиіне көшсек, жаңағылардың бәрі шетте қалады. Қазақ түгелдей екіге бөлінеді», – деп, Азаттық Радиосы арқылы өз ойын білдірген болатын.

Белгілі қазақ ақыны, әдебиеттанушы, ақын әрі тілші Олжас Сүлейменов қазақ тілін латын әліпбиіне аудару туралы Информ жаңалықтарында өз пікірін білдіріп, сұхбат берді: (9 қазан, 2017) «Менің пікірімше, егер біз латын жазуымен асығыс болсақ, бұл біздің халқымыздың даму жылдамдығына кедергі келтіруі мүмкін. Қазіргі таңда елімізде үштілділік жобасы даму жағдайында. Әрине, жаңа ұрпақ осы жолдағы мектептерге баруда. Олар классикалық халықаралық латын алфавитін үйренеді, оның көмегімен әлемдік ғылым мен техниканың жетістіктеріне қосыла алады».

Ал, Мәжіліс депутаты Бекболат Тілеухан: «Ал енді ағайын осы әліпбиді ауыстырған астана ауыстырғаннан қиын емес. Әліпби ауыстыру жоспарлы экономикадан нарықтық экономикаға кілт бұрылғаннан қиын емес. 1929 жылы біздің арабикадан латиницаға ауысқан кезде бар болғаны екі-ақ жыл қажет болды. Көз қорқақ, қол батыр. Ең бастысы ниет керек» – деді мәжілісмен.

Жазушы Қабдеш Жұмаділов айтқандай, «Оқылатын шығарма қай әліпбиімен жазылса да оқылады, оқылмайтын шығарма қай әліпбиімен

жазылса да оқылмайды» (Айқын, 18 қараша, 2017).

Латын әліпбиіне көшірілген көршілес мемлекеттердің тәжірибесін назардан тыс қалдырмауды да осы жиында тапсырған еді.

Бүгінге дейін латын қарпіне негізделген жаңа қазақ әліпбиінің дайын 10 нұсқасы бар екен. Ендігісі, тек нақты шешім қабылдау қалды.

Бүгінгі таңда қоғамда әліпбиді ауыстыруға байланысты түрлі пікірлер айтылуда. Біреулер латын әліпбиінің оңтайлы тұстарын алға тартса, енді басқалары бұл істе асығыстық жасамайық деп сақтандырады. Мұндай пікірлердің орын алуы өте заңды. Соның арқасында көпшілік осы бір күрделі мәселеге орай өзінің көзқарасын қалыптастырады. Алайда анық болатын бір мәселе бар. Ол – қазақ тілі бүгін бе, ертең бе міндетті түрде латын әліпбиіне көшеді.

Демек, көп кешікпей егемен еліміздің латын әліпбиіне көшетіні айқындалды. Ал осы межелі мақсатқа кедергісіз қол жеткізу үшін не істеу керек?

Ең бастысы, бұл ел болашағы үшін қолға алынып жатқан жұмыстар. Латын әліпбиіне кіру – әлемдік ғылыми, тілдік кеңістікке кіру үшін қажет. Бұл басқасын айтпағанда, түркі халықтарына ортақ әріп. Сонымен қатар, әріп қолданысы қазақ тілінің фонетикасына үйлесімдірек болып табылады. Біз, әлемдік ғылым мен технологияны, экономиканы игеру үшін ағылшын тілін үйреніп келеміз. Латын әліппесі сол тілді игеруге негіз, тиімді алғышарт болары сөзсіз. Халықаралық терминологияны алыңыз немесе медицина мен басқа ғылымдар тілі көбінесе латынша жазылады.

Алдымен бүгінгі компьютер заманында интернет жүйесінде үстемдік ететін латын әліпбиі екендігін мойындауымыз керек. Бәріміздің электрондық поштамыз бар. Ол поштамыз кирил, араб немесе басқа емес, латынмен жазылған. Астымыздағы көлігіміздің нөміріндегі әріптер латынмен берілген. Куәлігіміз бен паспортымызда латын әліпбиі тұр. Осындай мысалдарды көптеп келтіре беруге болады. Яғни латын әліпбиі бізге таңсық емес. Ол біздің қоғамға еніп кеткен. Оны еліміздегі кез келген сауатты адам белгілі дәрежеде біледі. Ал латынның бізге берері дегенде толып жатқан тиімді тұстарын көрсетуге болады. Латынға көшкенімізде ұтатын тұстарымыз төмендегідей: Біріншіден, тіл тазалығы мәселесі. Тіліміздегі қазіргі жат дыбыстарды таңбалайтын әріптерді қысқартып, сол арқылы қазақ тілінің табиғи таза қалпын сақтауға мүмкіндік аламыз. Екіншіден, латын әліпбиіне көшу – қазақ

тілінің халықаралық дәрежеге шығуына жол ашады. Ол, әліпбиімізді ауыстыру ғана емес, заман ағымына ілесу, дамыған елдер қатарына қосылуға бір қадам, ұлттық жаңғырумыздың бір бейнесі іспетті. Ақпараттық технология заманында компьютер тілі латын тілі екені бәрімізге аян. Қазақ тіліне компьютерлік жаңа технологиялар арқылы халықаралық ақпарат кеңістігіне кіріуге тиімді жолдар ашылады. Үшіншіден, түбі бір түркі дүниесі, негізінен, латынды қолданады. Біздерге олармен рухани, мәдени, ғылыми, экономикалық қарым-қатынасты тығыз байланыста сақтау үшін.

Дүние жүзінде тіл саясаты деген бар, ол саясаттар тілдер арасындағы шайқастардың негізі, бір-бірін әлсірету үшін барынша кедергілер жасау жолдары қарастырылады. Ал ең жиі қолданылатын тәсілі – әліпбидегі ерекше таңбаларға қойылатын кедергілер. Осы тұста 26 таңбалы латын әліпбиіне ешкім дау жасап, тілдік заңдылықтар мен қағидаттарына ешқандай тосқауыл қоя алмайтындығы айдан анық. Оның үстіне, қарыштап дамып келе жатқан жаңа технологиялар мен инновациялық идеялардың қарқынды жүзеге асырылуы мен меңгерілуіне оңай әрі тез септігін тигізеді деп түсінгеніміз дұрыс.

Дүниедегі тілдердің барлығы латын әліпбиіне бастайтын сара жол секілді. Бұл әліпбидің ғылыми әрі көркем жасалғаны соншалықты, одан кемшілік іздеудің өзі қылмыс секілді көрініп тұрады. Жасалған алфавитінің тұғырының беріктігі соншалықты, екі мың жыл бойы ешқандай өзгеріске ұшырамай қаз қалпында сақталғанына бас шайқамау мүмкін емес.

Адам қателесуі мүмкін, қоғам да қателесуі мүмкін, тіпті заман да қателесуі мүмкін. Ал уақыт қателеспейді. Уақыттан өткен төрелік болмайды. Уақыт өз сөзін айтып үлгерді. Латын жазуы уақыттың сан ғасырлық сынынан өтіп болды. Латын әліпбиіне көшу бастамасы Қазақстанның рухани болмысы мен қоғамдық ой-санасын өзгертіп, оны жаңғыртуға зор үлес қосады. Сондықтан да болар, сөзімізді жандандыра түсер бір ақиқат: қазіргі таңда дүниедегі тілдердің 70 пайыздан астамы осы латын алфавитінде сөйлейді. Сол себепті қай тілдің болмасын латын әліпбиінде жазылуының өзіндік мәні бар, ол – өзіндік бір мәртебе.

Латын әліпбиі бұрын тарихымызда 10 жылдай уақыт салтанат құрды. Сол кезде біз көптеген елге, жерге танылдық. Ал қазіргідей қуатты мемлекетте өмір сүріп жатқан кезеңде біз халық болып бұл жазуды қолдап алып кетпе-

сек, өркениетті елдердің қатарына ілесе алмаймыз. Себебі, латын әліпбиі әлемдегі ең танымал жазулардың бірі саналады, яғни, болашағы зор.

2017 жылы қазақ тілінің жаңа латын әліпбиі ұсынылды. Алфавит 32 әріптен тұрады. 2017 жылдың 9 қазанында қазақ әліпбиін латын әліпбиіне көшіру жобасы ұсынылды. 2017 жылдың 26 қазанында бұл алфавит ресми түрде мақұлданды. 2017-2025 жылдары жаңа алфавитке көшу жоспарланды.

Жалпы әлемдік елдермен бәсекеге түсуде елімізге керек басты қарудың бірі – латын әліпбиіне негізделген қазақ жазуы болса керек. Әлемдегі басқа ұлттармен бәсекеге түсуде қазақ ұлтына қажетті нәрсе жалпы зияткерлік пен әлемдік деңгейдегі білім. Ал бұларға бастар қадам жақын уақытта латын әліпбиіне көшу деп есептеймін. Оның үстіне бұл шара Қазақстанның бүгінгі даму үрдісінің рухани саладағы жалғасы болып табылады. Сондай-ақ ол тәуелсіздікті, әсіресе мәдени саладағы тәуелсіздікті бекемдей түседі.

Қазақстан үшін ұлттық жаңғыруда әліпбиді өзгерту болашаққа жасалған нық қадамдардың бірі деп ұғынайық. Ол сонымен қатар әлемнің технологияда үздік дамыған елдері және туысқан түркі халықтарымен етене араласуына мол мүмкіндік береді.

«Әлем жаңа үшінші индустриалдық революция кеңістігіне еніп, жаңа нейроәлем қалыптаса бастаған кезеңде Қазақстанның латын графикасын таңдауы мемлекеттік деңгейдегі дұрыс әрі тиімді шешім. Бұл мемлекетіміздің өз қауіпсіздігін ғана қамтамасыз ету емес, сонымен қатар дамыған жаһандық өркениеттің үрдісінен қалмау стратегиясы. Ең алдымен барлық қазақстандықтар үшін осы мақсатты санамен қабылдауға үйренуіміз қажет.

Латын әліпбиіне көшу мәселесі бүгінгі күні ғана көтеріліп отырған жоқ. Еліміз бұған салмақты түрде бар қоғамдық, әлеуметтік, саяси-экономикалық мәселелерді жылдар бойы зерттеп, зерделеп барып шешім қабылданды.

Бұл қазіргі заманғы технологиялық ортаның, коммуникацияның, сондай-ақ, XXI ғасырдағы ғылыми және білім беру үрдісінің ерекшеліктеріне байланысты», – деп Елбасы айтқандай латын әліпбиіне көшу – заман талабы.

Қазақстанның жаңа әліпбиге көшуі, сөзсіз түбі бір түркі тілдес елдердің бауырластық береке-бірлігіне де оң ықпалын тигізеді. Ендеше, сол бес саусақтың жұдырық болып жұмылуы – қапысыз қажеттілік, талассыз тари-

хи талап. Бұл – мәңгілік ел мұратына бет түзеген қазақстандықтардың мүддесі, сонымен бірге айбыны асқақтаған атажұртқа тілеулес, шекараның ар жағынан елжірей, мөлдірей қараған барша қандастарымызды рухани бірлікке бастайтын алтын көпір.

Белгілі ресейлік тарихшы және журналист Николай Сванидзенің Қазақстанды латын әліпбиіне көшіру туралы пікірін «Эхо Москвы» радио эфирінде білдірді. Қазіргі таңда әлем латын тілінде жазады және сөйлейді. Егер жас қазақстандықтар болашақта мансап жасағылары келсе, я болмаса компьютерлік ғылыммен айналысатын болса, онда әрине, олар үшін кириллицадан гөрі латын тілінде оқуға барынша тиімді болып табылады. Бұл оларды әлеммен жақындастырады. «Егер Қазақстан бұрын Ресей империясының құрамында болған кезінде олар кирилл қарпін қолданды, енді Қазақстан өзін әлемнің бір бөлігі ретінде қарастырады, сондықтан олар үшін бұл үнемді, – деді журналист.

Қорытынды

Болашақта латын әліпбиіне көшкенде 26 әріппен көшсек қана біз тілімізді өзінің үндестік заңы негізін сақтап қала аламыз. Зияткерлік ұлтты қалыптастыруда латын әліпбиіне тек осылай көшу ғана өзінің игі нәтижесін берері сөзсіз. Басында латын әліпбиіне 26 әріп бойынша көшу мынадай қиындықтар туғызатыны анық:

- 1) өз қазағымыздың өзі бір күнде «сауатсыз» болып қалатындай жағдай туындайды;
- 2) басқа ұлттардың түсінбестігі туатыны анық;
- 3) орфографиялық нормалар тұтасымен өзгеретіні барлық халыққа қиындық туғызады;
- 4) қаражат жұмсалады;
- 5) жер-су атауларын қайта жазу мәселесі дау-дамай тудырады;
- 6) бұрынғы тарихымыз, мәдениетіміздің мол мұрасы, кітаптар болашақ ұрпаққа түсініксіз болып қалуы ықтимал.

Дегенмен де, латын әліпбиіне 26 әріп бойынша көшсек, қазақтың болашақ таза қазақтық ұлтын қалыптастыруымызға септігі тиер деген ниет анық. Латын әліпбиіне осылай көшсек, мынадай жақсылықтарға жетеміз:

- 1) қазақ тілінің басты үш дыбыстық заңы, атап айтқанда, буын үндестік заңы, дыбыс
- 2) үндестік заңы, ерін үндестік заңы бұзылудан сақталады;

3) акцент пайда болып, дұрыс интонацияны бастайды;

4) кірме лексика, термин сөздер үндестік заңдарына бағынады;

5) бірінші кластан бастап балалардың басын ауыртып келе жатқан, емлетануда қиындық туғызып жүрген, қазақ сөздерінде ешқашан дыбысталмайтын және болмайтын басы артық 16 әріптен құтыламыз;

6) сөйлеу мәдениеті көтеріліп, орфоэпиялық нормалар орфографиялық нормаларды ығыстыра бастайды, соның негізінде зияткерлік ұлт негізі қалыптаса бастайды;

7) латын әліпбиін меңгеру ақпараттық кеңістікке шығуды жеңілдетеді, яғни ғаламтор

жүйесін халқымызға ана тілінде меңгеруге жол ашады;

8) басқа елде тұратын қандастарымызға өз тілінде ақпарат алуды жеңілдетеді.

Кемел келешекке бағдар болған ауқымды құжатта ұлттық идеологияның, рухани жаңғырудың маңызды тетіктері қарастырылған. Мемлекетіміздің одан әрі дамып, көркейіп, гүлденуі үшін қолға алынған бастамалардың бірі – латын әліпбиіне көшу. Латын әліпбиіне көшу – қазақ тілінің халықаралық дәрежеге шығуына жол ашады. Қазақ тіліне компьютерлік жаңа технологиялар арқылы халықаралық ақпарат кеңістігіне кірігуге тиімді жолдар ашылады.

Әдебиеттер

- 1 <http://repo.kspi.kz/bitstream/handle/item/187/Kazakstannin%20latin%20alipbine%20koshy%20-%20zaman%20talabi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 2 <https://aikyn.kz/2017/09/07/26022.html>.
- 3 <https://aikyn.kz/2017/10/12/29578.html>.
- 4 <https://echo.msk.ru/programs/personalno/2080842-echo/>.
- 5 <https://egemen.kz/article/158238-latyngha-koeshu-turaly-igi-zhaqsylar-ne-deydi>.
- 6 <https://kaz.nur.kz/1613841-bekbolat-tileukhan-osy-alipbidi-auyst.html>.
- 7 https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/mnenie-rossiyskogo-eksperta-latinitse-kazahstane-podderjali-330279/.
- 8 https://www.azattyq.org/a/kazakhstan_kazakh_language_latyn/24373619.html.
- 9 Айталы А. Қазақ тіліне сұраныс жоқ елде, латын әліпбиіне сұраныс бола ма? // «Жалын» журналы, №3, 2013.
- 10 Алмасбекұлы М. Сұхбат // Жебе газеті, 6 ақпан 2014 жыл.
- 11 Әбілқасымов Б., Мәжітаева Ш. XX ғасырдағы қазақ әдеби тілі. – Астана: Елорда. – 2000. – 189 б.
- 12 Әзімбай Ғали. <http://qazaqtimes.com/article/8505>.
- 13 Әміржанова Н. Латын әліпбиі негізіндегі қазақ жазуының графикасы мен орфографиясы. – Алматы, 2010.
- 14 Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. – Алматы, 1992. – 446 б.
- 15 Қазақстан. Ұлттық энциклопедия / Бас ред. Б. Аяған. – Алматы, 2004. – 238 б.
- 16 Жүнісбек Ә. Әліпби ауыстыруды жазу реформасына айналдыру керек. – Орал: Ағартушы, 2007. – 32 б.
- 17 Күдерінова Қ. Қазақ жазуының теориялық негіздері. – Алматы, 2010. – 115 б.
- 18 Күдерінова Қ. Қазақ жазуының теориялық негіздері. – Алматы, 2010. – 131 б.
- 19 Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010. ISBN 9965-26-096-6.
- 20 Қазақ әліпбиін латын графикасына көшіру туралы ғылыми зерттеу материалдары. – Алматы, 2007. – 194 б.
- 21 Қайдаров Ә. Латын әліпбиі ауызбірлікті күшейтеді // Егемен Қазақстан газеті. 14 ақпан 2013 ж. – 3 б.
- 22 Қонысбай Қ. Латын әліпбиіне өту – тәуелсіз сана, ұлттық бірлік, түркілік ынтымаққа бастайтын тура жол // Айқын газеті. 21 қаңтар. 2013 ж. – 3 б.
- 23 Латын әліпбиі: рухани тәуелсіздік жолы // «Қазақ үні» газеті, 11 сәуір 2017 ж. – 7 б.
- 24 Латын әліпбиіне көшуге қарсымыз // «Жалын» журналы, 2013. – №3.
- 25 Назарбаев Н. «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру», 12 сәуір 2017.
- 26 Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2012 жылғы 14 желтоқсан.
- 27 Сәдуақас Н.Ә. Қазақ тілі фонетикасының зерттелуі. – Ақтөбе: Литера-А, 2008. – 275 б.
- 28 Смағұлқызы Т. Латын қарпіне көшудің жобасын таңдағанда басымдықты тіл мамандарына берген абзал // Заң газеті. 22 қаңтар. 2012 ж. – 1 б.

References

- 1 Abilkasymov B., Mazhitaeva SH. (2000) XX gasyrdagy qazaq adebi tili [Kazakh literary language of the XX century]. Astana: Elorda. P.189.
- 2 Aitaly A. (2013) Qazaq tiline suranys zhok elde, latyn alipbiine suranys bola ma? [In a country where there is no demand for the Kazakh language, will there be a demand for the Latin alphabet?]. Zhalyn magazine, 3.
- 3 Almasbekuly M. (2014) Suhbat [Interview]. Zhebe newspaper. February 6.

- 4 Amirzhanova N. (2010) Latyn alipbii negizinde qazaq zhazuynyn grafikasy men orfografiyasy [Graphics and writing of the Kazakh alphabet on the basis of the Latin alphabet]. Almaty.
- 5 Azimbai Gali. <http://qazaqtimes.com/article/8505>.
- 6 Baitursunuly A. (1992) Til tagylymy [Language training]. Almaty, P.446.
- 7 Bas red. B. Ayagan (2004) Qazaqstan. Ultyk enciklopediya [Kazakhstan. National Encyclopedia]. Almaty, P.238.
- 8 <http://repo.kspi.kz/bitstream/handle/item/187/Kazakstannin%20latin%20alipbine%20koshy%20-%20zaman%20talabi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- 9 <https://aikyn.kz/2017/09/07/26022.html>.
- 10 <https://aikyn.kz/2017/10/12/29578.html>.
- 11 <https://echo.msk.ru/programs/personalno/2080842-echo/>.
- 12 <https://egemen.kz/article/158238-latyngha-koeshu-turaly-igi-zhaqsylar-ne-deydi>.
- 13 <https://kaz.nur.kz/1613841-bekbolat-tileukhan-osy-alipbidi-auyst.html>.
- 14 https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/mnenie-rossiyskogo-eksperta-latinitse-kazahstane-podderjali-330279/.
- 15 https://www.azattyq.org/a/kazakhstan_kazakh_language_latyn/24373619.html.
- 16 Kaidarov A. (2013) Latyn alipbii auyzbirlikti kusheitedi [Latin alphabet strengthens unity]. Egemen Kazakhstan newspaper. February 14, P.3.
- 17 Konyysbai K. (2013) Latyn alipbiine otu – tauelsiz sana, ulttyk birlik, turkilik yntymakka bastaityn tura zhol [Transition to the Latin alphabet is a direct way to independent consciousness, national unity and a way to start the Turkic solidarity]. Aikyn newspaper. January 21, P.3.
- 18 Kuderinova K. (2010) Qazaq zhazuynyn teoriyalyk negizderi [Theoretical bases of the Kazakh script]. Almaty, P.115.
- 19 Kuderinova K. (2010) Qazaq zhazuynyn teoriyalyk negizderi [Theoretical bases of the Kazakh script]. Almaty, P.131.
- 20 Latyn alipbii: ruhani tauelsizdik zholy (2017) [Latin alphabet: the path to spiritual independence]. Qazaq uni newspaper. April 11, P.7.
- 21 Latyn alipbiine koshuge karsymyz [We are against the Latin alphabet] (2013). Zhalyn magazin, 3.
- 22 N. Nazarbaev. (2017) Bolashakka bagdar: Ruhani zhangyru [Orientation for the future: a spiritual renaissance] April 12.
- 23 Nazarbaev N.A. (2012) «Kazakhstan -2050» Strategiyasy kalyptaskan memlekettin zhana sayasi bagyty [Strategy «Kazakhstan-2050» is a new political course of the established state] // N.Nazarbayev Address of the President to the people of Kazakhstan] December 3.
- 24 Qazaq adebieti. (2010) Enciklopediyalyk anyktamalyk [Encyclopedic Guide]. Almaty: «Aruna Ltd.» ZHSHS, ISBN 9965-26-096-6.
- 25 Qazaq alipbiin latyn grafikasya koshiru turaly gylymi zertteu materialdary (2007) [Scientific articles on the translation of the Kazakh alphabet into Latin script]. Almaty, P.194.
- 26 Saduakas N.A. (2008) Qazaq tili fonetikasynyn zerttelui [Studying phonetics of the Kazakh language], Aktobe: Litera- A, P.275.
- 27 Smagulkyzy T. (2012) Latyn karpine koshudin zhobasyn tandaganda basymdylykty til mamandaryna Bergen abzal [When choosing a project for the Latin alphabet, it is desirable to give priority attention to language specialists]. Zan newspaper. January 22, P.1.
- 28 Zhunusbek A. (2007) Alipbi auystyrudy zhazu reformasyna ainaldyru kerek [The alphabet should be transformed into written reform]. Oral: Agartushy, P.32.